

ЦРКВЕ БРВНАРЕ У ОКОЛИНИ ПРИЈЕДОРА
СКРИВЕНИ ЗАПИСИ

ПРИЈЕДОР, 28. ЈУНИ - 28. ЈУЛИ 2023.

ЦРКВЕ БРВНАРЕ У ОКОЛИНИ ПРИЈЕДОРА

Пространа равница у доњем току ријеке Гомионице, окружена планинама Грмеча, Козаре и бањалучке Врховине, током 13. вијека била је позната под називом Доњи Краји. У периоду турске владавине прозвана је Тимар, а данас познатија као Поткозарје. У овој области, на простору између Приједора и Бронзаног Мајдана, између осталих, налазе се и села: Јелићка, Марићка, Буснови, Ракелићи и Омарска. У сваком од њих постоји по једна црква брвнара.

Цркве брвнаре су сакрални објекти грађени од дрвета, скромних димензија. Представљају специфичан облик народног градитељства у којем се огледа дух једног народа. Ове православне цркве од дрвета, имају веома занимљив умјетнички и архитектонски облик. Иако мале, оне у религиозном смислу нису ништа мање значајне од репрезентативних цркава. Цркве брвнаре у околини Приједора припадају Бањалучкој епархији. Она обухвата сјеверозападно подручје Републике Српске.

1. Стара црква брвнара у Јелићкој, снимак с краја шездесетих година прошлог вијека

– СКРИВЕНИ ЗАПИСИ

У периоду од пада Босне под турску власт 1463. и Херцеговине 1482. године, па све до 19. вијека, подигнут је велики број цркава од дрвета. Разлог томе је тежак положај српског народа под османлијском влашћу. Они су, одмах по заузимању ових области, увели своје законе, веома строге према православном живљу и његовим богомољама. Храмови, као мјеста молитве и духовног окупљања вјерника, одувјек су дијелили и њихову судбину. Наши љетописи биљеже да су Турци у том првом освајачком удару, највише рушили и палили православне цркве и манастире, а свештенике и монахе мучили и убијали. Почели су да примјењују канун-наме (турске прописе). По њима, било је забрањено подизање нових цркава од чврстог материјала, а многе постојеће су рушили или претварали у џамије. У почетку нису ни смјеле личити на цркве, грађене су као обичне дрвене куће. Нису смјеле бити већих димензија, нити су дозвољавали обнову већ порушених. Црква се није смјела ни градити у близини мјеста са муслиманским живљем, нити између двије џамије. Зато је наш народ своје куће, а и храмове, градио, углавном у брдима обраслим густом шумом, гдје су били добро сакривени и тешко уочљиви. У оваквим условима Срби нису имали друге могућности, па су били принуђени да подижу грађевине од дрвета само у оквирима турских прописа.

2. Јужна врата на цркви брвнари у Ракелићима; 3. Бочни улаз са сјеверне стране цркве у Јелићки

ЦРКВА БРВНАРА У СЕЛУ ЈЕЛИЋКА

У селу Јелићка, између Приједора и Бронзаног Мајдана, у области званој Тимар налази се црква брвнара посвећена Преносу моштију Светог Николе. На основу натписа урезаног изнад западних улазних врата подигнута је 1841. године, а саградио је Јово Чанак, мајстор из Приједора. Најстарија је и архитектонски најљепша црква брвнара приједорске парохије.

За подизање садашње цркве у народу постоји сачувана легенда. У периоду који је претходио подизању цркве брвнаре у Јелићкој, Тимаром је управљао кнез Радиша. Он је имао слугу Турчина, дјечака залуталог код њега. По обичају, код кнезова су долазили и одсједали Турци и једном таквом приликом повели су младог слугу са собом у Стамбол. Послије извјесног времена, изучивши школе, доспио је на високи положај и постао паша. Из захвалности према кнезу Радиши позвао га је у Цариград и дао му одобрење да подигне цркву. Према народном предању црква је прављена три године, а грађа је исјечена у селу Марићка, код данашње цркве Гологлавице. Кров је био покривен са девет слојева иверја – клиса, а широка стреха спуштена је до половине зида. По легенди о кнезу Радиши, народ је ову цркву назвао „Радишина црква“.

1.

2.

1. Стара црква у Јелићки; 2. Икона Преноса моштију Св. Николе, коме је црква посвећена

3.

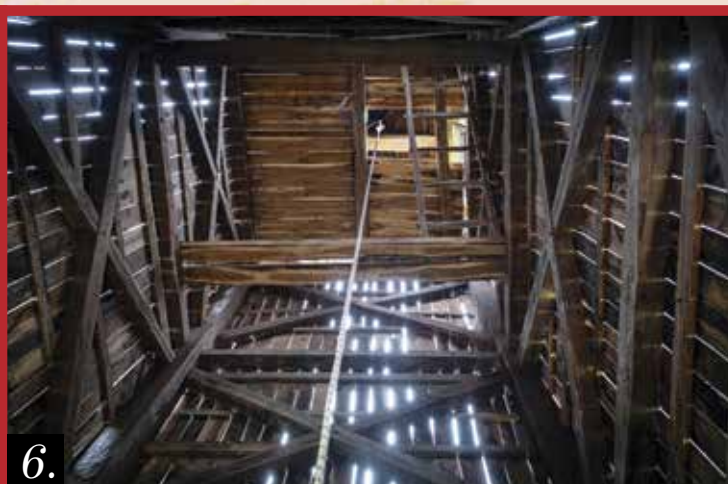
4.

Црква Преноса моштију Светог Николе у Јелићкој, представља изванредно мајсторско дјело наших народних градитеља из прве половине 19. вијека. Једнобродна је, са петостраном апсидом. По својој конструктивности, а и љепоти обраде материјала, она чини праву ријеткост, прави бисер дрвеног градитељства.

Црква брвнара, звоник, иконостас и иконе као цјелина су од 2005. године национални споменик БиХ. У порти, прилично пространој и ограђеној, поред старе цркве брвнаре, изграђена је 1991. године и нова црква од чврстог материјала, посвећена истом светитељу. Данас јелићку парохију чине села: Јелићка, Градина, Славићка, Нишевићи и Радосавска.

5.

6.

3. Унутрашњост цркве брвнаре у Јелићки; 4. Царске двери 5. Олтар цркве у Јелићки; 6. Детаљ конструкције звоника

ЦРКВА БРВНАРА У СЕЛУ РАКЕЛИЋИ

У селу Ракелићи, на удаљености од око дванаест километара од града Приједора, налази се црква брвнара посвећена Вазнесењу Христовом. Изграђена је 1856. године, на мјесту на којем се некад налазила старија црква. Саградио је Мирко Чанак, мајстор из Приједора, о чему свједочи урезана година градње са његовим иницијалима, лијево од улазних врата. Она припада развијеном типу црква брвнара, рађених на овом простору.

Црква је подигнута на мањој заравни, на мјесту званом Маринковића збориште. На овом мјесту, у периоду турске владавине, народ се кришом скупљао на зборове и заједничку молитву. Прије подизања данашње цркве дуго се служило под чадором. Народно предање говори да се ту некада обављала служба на антиминос (умјесто Престола), под чадором који је чувала породица Маринковић. Народ је наставио да се окупља на истом мјесту и послије је ту подигнута црквица од плота - плотара, на Грабику, дијелу Маринковића зборишта.

1.

2.

1. Поглед на Стару цркву са југоисточне стране; 2. Нова црква у истој порти посвећена Светој Тројици

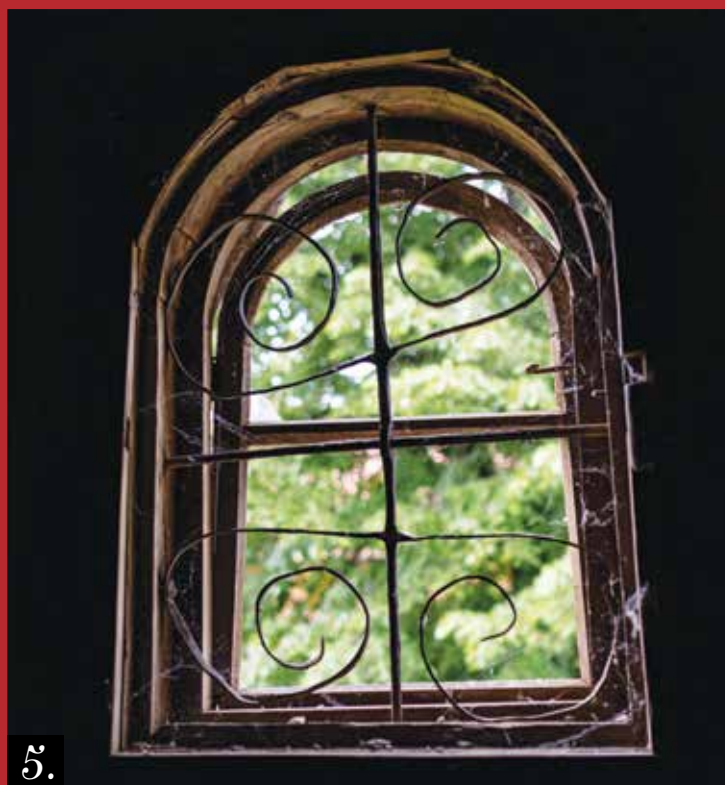
3.

4.

Црква брвнара у Ракелићима је једнобродна, са олтарским простором на источној, а звоником на западној страни. Посеђује занимљиве реликвије – доносили их њени вјерници из Свете земље током 18. и 19. вијека. Из тог времена сачувани су: „јерусалимска икона“, сребрно кандило и престони крст, поклони цркви, донесени са тог ходочашћа.

У порти старе цркве, 1986. године подигнута је и нова, зидана црква, посвећена Светој Тројици. Црква брвнара у Ракелићима се налази на Привременој листи националних споменика Босне и Херцеговине. Поред Ракелића, ова парохија обухвата и села: Пејиће, Миљаковце, Саничане и Гаћане.

5.

3. „Јерусалимска икона“ - поклон цркви у Ракелићима; 4. Сребрни престони крст из Јерусалима; 5. Изглед прозора

ЦРКВА БРВНАРА У СЕЛУ БУСНОВИ

У селу Буснови, у области званој Тимар, на удаљености око 18 километара од Приједора, налази се црква брвнара посвећена Вазнесењу Господњем. Изнад јужних врата цркве урезана је година градње – 1870, мада то може бити и година њене обнове. Главни мајстор је био Симо Стојић из Буснова. Овај храм припада развијеном типу дрвених грађевина новијег доба.

Данашња црква брвнара је подигнута на мјесту званом Спасовиште, на широкој заравни, окружена старим храстовима. За настанак цркве у Бусновима постоји сачувана легенда, по којој се она назива још и Стојићева црква. Тај назив везује се за Јована Стојића, који је успио да добије и да лично донесе ферман - одобрење за градњу цркве, из Цариграда. Ферман је дозвољавао да се црква подигне на простору Живановића баре, чији сам назив говори да је мјесто било мочварно и непогодно за градњу. Мјештани су ноћу пренијели сву грађу на нову, односно данашњу локацију и ту подигли цркву. У великом страху од турске освете, измислили су причу о грађи која је сама прешла на ово мјесто. Не зна се тачно из којих

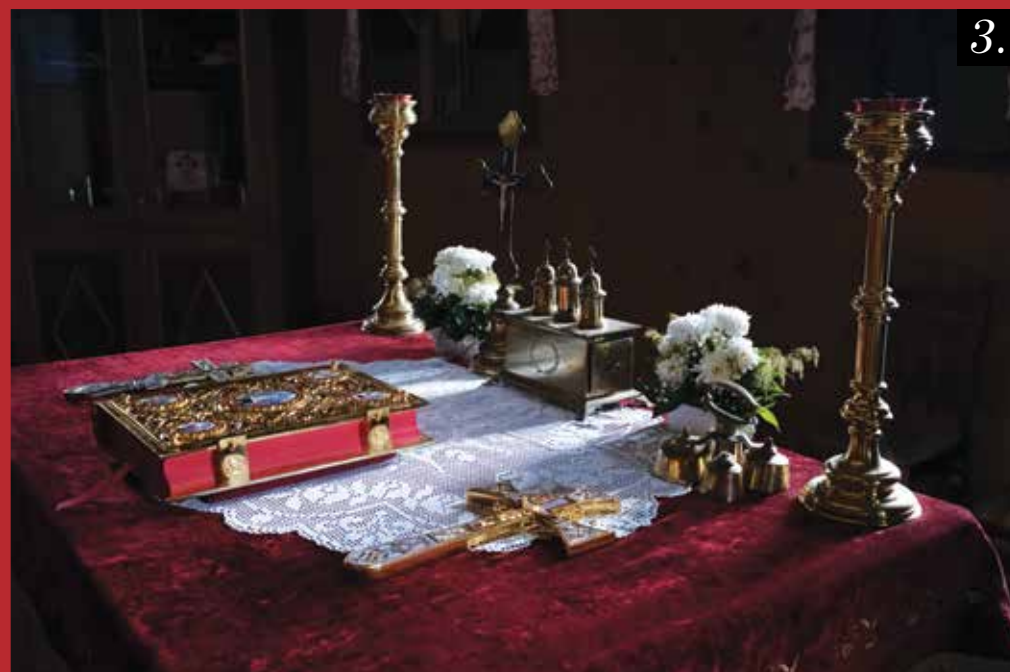

1.

2.

1. Поглед на цркву брвнару у Бусновима са предње стране; 2. Крст у порти цркве

3.

4.

разлога, али локалне турске власти о овоме нису обавијестили надлежне у Цариграду, тако да је црква остала на мјесту изабраном од самих мјештана.

Црква брвнара у Бусновима је једнобродна, са олтарским простором на источној, а тријемом и звоником на западној страни. Ова парохија дала је више свештеника из породице Кондић, а породица Милутиновић из Буснова и једног владику. Припадају јој села Буснови, Томашица и дио села Криваја. Ова црква брвнара се налази на Привременој листи националних споменика Босне и Херцеговине.

5.

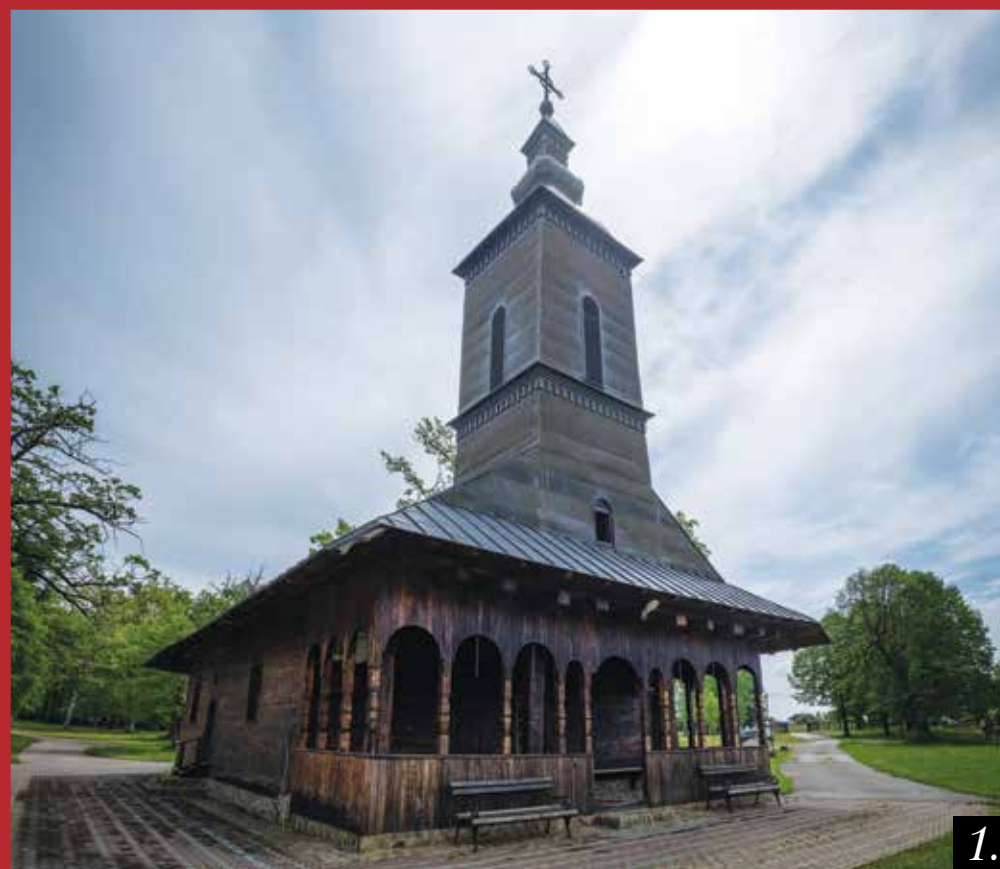
6.

3. Часна трпеза у олтару цркве; 4. Изглед прозора; 5. Унутрашњост цркве; 6. Урезана година градње изнад бочних врата

ЦРКВА БРВНАРА У СЕЛУ МАРИЋКА

У селу Марићка, на удаљености од око 20 километара од Приједора, налази се црква брвнара посвећена Светом пророку Илији. У натпису урезаном изнад западних врата забиљежена је 1870. Не зна се сасвим поуздано да ли је то година њене градње или санације. Претпоставља се да је цркву саградио Теодор Чанак, мајстор из Приједора, син Марка Чанка, градитеља цркве брвнаре у Ракелићима. Архитектонски изглед ове цркве, као и изванредан осјећај за пропорционалност објекта, говоре о изузетном занатском умијећу локалних дрводјеља-неимара.

Црква је подигнута на широкој заравни обраслој у стару храстову шуму, на мјесту званом „Гологлавица“. Мјештани је називају и „црква у лугу“, „љепотица“, а најчешће „Гологлавица“. У народу је сачувана легенда с краја 17. вијека. Говори о турским намјерама да изненаде и опљачкају народ и кнеза, окупљеним за храмовну славу. Међутим, неко је обавијестио вјернике о тој турској намјери и они су заједно са својим кнезом истрчали из цркве, гологлави и напали Турке. Једино је турски вођа - буљубаша успио да побјегне,

1. Црква Св. пророка Илије у Марићкој; 2. Изглед врата – главни улаз у цркву

3.

4.

а остали су погинули, о чему свједочи оближње турско гробље. Према Шематизму Дабробосанске епархије из 1888. године, ова црква је 1872. године обновљена и око старе цркве, на истом мјесту направљена је нова од дрвене грађе. Дуго времена на новој цркви није био завршен кров, па је и то један од разлога зашто су је прозвали „Гологлавица“. Стара црква је растављена и изнесена тек по завршетку нове.

Црква брвнара у Марићкој је једнобродна, са олтарским простором на источној и тријемом и звоником на западној страни. Она је млађа од цркава у Ракелићима и Бусновима и представља најразвијенији облик дрвених цркава. Марићку парохију чини село Марићка и дио села Криваја. Ова црква брвнара, њен иконостас са 22 иконе и више црквених реликвија национални су споменик БиХ, од 2010. године.

5.

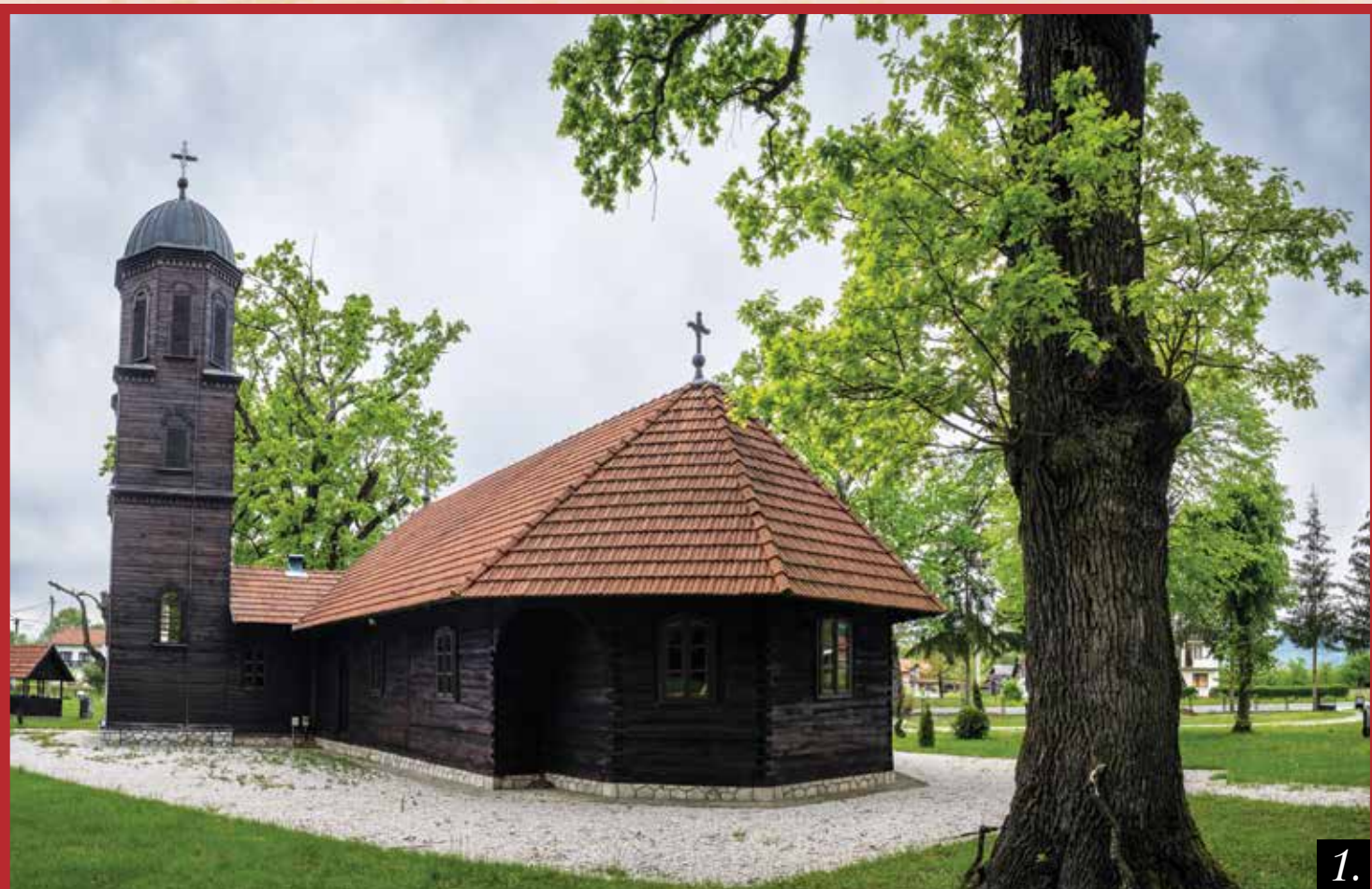
6.

3. Унутрашњост цркве са иконостасом у Марићкој; 4. Сјеверна врата; 5. Натпис изнад улазних врата са годином градње; 6. Везе брвана у облику „ластиног репа“ и темељи цркве

ЦРКВА БРВНАРА У СЕЛУ ОМАРСКА

У селу Омарска, на пола пута између Приједора и Бања Луке, налази се црква брвнара посвећена Вазнесењу Господа Исуса Христа. Саграђена је на мањој заравни обраслој храстовом шумом, на мјесту званом Погрмушћа гај. О години градње свједочи запис изнад главног улаза у цркву: 21.5.1922. Најмлађа је од пет цркава брвнара, колико их има у околини Приједора.

Црква брвнара у Омарској је једнобродна, са олтарским простором на источној, тријемом и звоником на западној страни. Олтарски простор чини тространа апсида, ширине мање од ширине наоса. Бочне стране апсиде увучене су ка унутрашњости по један метар. Сужење је видно само око темеља, док се оно у оси крова не примјећује. Олтар је од наоса одвојен високом олтарском преградом, са три отвора - двери. На иконостасу је стари дрвени крст из 1893. године.

1.

1. Поглед на апсиду и звоник са југоисточне стране

2.

3.

Овај дрвени храм је у току свог постојања имао бројне измјене. У току Другог свјетског рата био је оштећен и дуго се није вршила служба у њему. Стари звоник је срушен 1990. године и изграђен је нови, засебан, десно од главног улаза. Данас парохију Омарска чине Ламовита и Омарска.

4.

2. Олтар; 3. Стари дрвени крст на иконостасу из 1893. године; 4. Унутрашњост цркве брвнаре у Омарској

Храст стар преко 600 година у порти цркве брвнаре у Марићкој

ЦРКВЕ БРВНАРЕ

На крају, треба нагласити да цркве од дрвета, познатије као брвнаре нису само дио нашег традиционалног начина грађења у дрвету, већ су оне и чувари наше изворне духовности. Свједоци су храбрости, издржљивости, снажљивости и узорног хришћанског понашања наших предака, захваљујући којима њихова градња није престајала ни у најтежим временима. Мјеста гдје су се градиле цркве брвнаре, увијек су била брижљиво бирана. Подизане су у густим храстовим шумама, гајевима и луговима, на скровитим мјестима. Неимари су, углавном били локални, самоуки мајстори. С обзиром да је то све ручни рад мајстора из народа, на њиховој савјесности и смислу за умјетност, заслужују дивљење и данас. Негдје се још увијек могу видјети њихова имена урезана на брвнима цркава.

Српски народ је кроз дугу и веома бурну историју успио одржати своју православну вјеру. У тешким временима, у разним условима народ је истрајавао у својој вјери. Често је то било и под ведрим небом, испод дрвета – храста. Када им је била забрањена градња цркве, Срби су се заједно, са својим свештеником, окупљали испод неког старог дрвета и ту се молили Богу. Водило се рачуна да дрво буде храстово, са великим стаблом и крошњом - заштитом током молитве. На тако изабраном дрвету урезивали су знак крста и правили запис – што је означавало мјесто сљедећег окупљања.

Цркве брвнаре Бањалучке епархије сачуване до данашњих дана, изграђене су у периоду између средине 18. вијека до двадесетих година 20. вијека – тада и престаје њихова градња. Према попису из 1911. године, рађеном за потребе ове епархије, на простору Босанске Крајине била су укупно 83 сакрална објекта израђена од дрвета. До 1952. године било их је тридесет. Данас на подручју бањалучке регије има сачувано свега тринаест храмова грађених од дрвета. Ове цркве су биле у веома лошем стању све до 1990. године, када је започета њихова санација и обнова. Велика заслуга за ревитализацију ових храмова припада епископу бањалучком - Господину Јефрему (Милутиновићу).

Цркве од дрвета имају велики значај – дио су народног стваралаштва, настале из пријеке потребе, грађене са великим пожртвовањем и љубављу. Карактеристичне су за Поткозарску регију и представљају народно благо овог краја. Преживјеле су бурна времена, а свима је заједничко једно – саграђене су од храстовог дрвета, под чијим крошњама су скривене и данас. Трошан материјал, али и неумољиви зуб времена оставиле су посљедице - данас је ових цркава веома мало. Због свега што су ови „мали горостаси“ значили нашим прецима, а и нама, треба да их сачувамо од даљег пропадања - за будуће генерације.

Наташа Тошановић, кустос историчар

ПРИЈЕДОР 28. ЈУНИ - 28. ЈУЛИ 2023.

Аутор изложбе: Наташа Тошановић

Издавач: Музеј Козаре Приједор; **За издавача:** Драјана Мамић, директор

Умјетнички савјет Музеја Козаре: Алекса Милић, Андреа Крнејић, Борис Еремић, Драјан Тојић, Ијор Мојил

Лектор: Дубравка Мушикић; **Фотограф:** Ијор Мојил; **Графички дизајн:** Зоран Совиљ

Техничка реализација изложбе: Алекса Милић и Синиша Тимарац,

Штампа: Графички ашеље „ГРАФИТ“ Приједор; **Тираж:** 100 комада